

19.12.2013

Dnro 344/4/12

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen

LAKI EI MAHDOLLISTA VANGIN ERISTÄMISTARKKAILUA VANKILAN ULKOPUOLELLA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 26.1.2012 saapuneessa kirjeessään - - - vankilan valvontahenkilökunnan ja terveydenhuoltohenkilökunnan menettelyä eristämistarkkailun aikana - - -.

Kantelijan mukaan hänet vietiin eristämistarkkailuun lauantaina olleen perhetapaamisen jälkeen ja ilmoitettiin, että varman tiedon mukaan hänellä oli peräsuolella huumepaketti. Tiedon lähde hänelle ei kerrottu. Hänelle laitettiin päälle haalari, jonka hihansuut, lahkeet ja päänsuu sidottiin nippusiteillä kiinni. Kantelijan mukaan hän pyysi joka päivä vartijoita viemään hänet sairaalaan röntgentutkimukseen, jotta selviäisi, ettei hänellä ollut mitään sisällä. Hän kertoi myös pyytäneensä päivittäin ulostamista helpottavaa lääkettä. Maanantaina - - - kantelija tapasi poliklinikan hoitajan, joka kantelijan mukaan kertoi vankilan johtajan kieltäneen antamasta ulostuslääkettä, koska se voisi hajottaa sisällä olevan huumepaketin. Kantelija kertoi, että tiistaista lähtien hän ei enää kyennyt virtsaamaan kunnolla ja nippusiteet olivat niin kireällä, että sormia alkoi pistellä ja tunto hävisi. Myös istuminen oli vaikeaa, koska nippuside veti haalaria taaksepäin. Kantelijan mukaan hän pyysi keskiviikkona rikosseuraamusesimiestä käymään luonaan, mutta tämä ei tullut. Vankilan lääkäri kävi kantelijan luona keskiviikkona. Kantelija kertoi lääkärin ilmoittaneen, ettei röntgenkuvausta voitu tehdä, koska se aiheuttaa syöpäsoluja lisäävää säteilyä. Lääkäri kehotti liikkumaan, mikä ei kantelijan mukaan onnistunut kipujen takia. Perjantai-aamuna - - - kantelija vietiin sairaalaan röntgenkuvaukseen käsiraudoissa ja haalarissa nippusiteillä köytettynä. Tutkimuksessa ei kantelijan mukaan löydetty suolesta mitään. Vasta tämän jälkeen kantelija kertoi saaneensa hoitajalta vatsaa pehmentävää lääkettä. Vielä lauantainakaan vatsa ei kuitenkaan toiminut eikä kantelijan vointia tiedustellut kukaan muu kuin osaston vartija.

Kantelija arvosteli myös sitä, että hänelle ei annettu mahdollisuutta tavata poliisia eristämistarkkailun aikana kun hän halusi tehdä rikosilmoituksen pahoinpitelystä, epäinhimillisestä kohtelusta ja terveydenhuollon laiminlyönnistä.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeet

Asiaan liittyvät oikeusohjeet ovat tämän päätöksen liitteenä.

3.2

Eristämistarkkailuun sijoittaminen

3.2.1 Selvitys

- - - vankilan mukaan kantelijaa koskeva eristämistarkkailupäätös on perustunut vankilan tiedustelutietoihin sekä henkilökunnan tekemiin havaintoihin, joiden perusteella on ollut syytä epäillä, että kantelijalla olisi kehon sisällä luvattomia aineita. Selvityksen mukaan kantelijalle on kerrottu ennen eristämistarkkailuun sijoittamista eristämistarkkailun peruste.

3.2.2 Eristämistarkkailun edellytykset

Eristämistarkkailussa on kyse turvaamistoimenpiteestä, joista säädetään vankeuslain 18 luvussa. Sen tarkoituksena on estää kiellettyjen aineiden ja esineiden kuljettaminen vankilaan kehon sisällä. Eristämistarkkailusta säädetään luvun 4 §:ssä. Siihen saadaan ryhtyä, jos on *perusteltua syytä epäillä*, että vangilla vankilassa tai sinne tullessaan on kehossaan 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja kiellettyjä aineita tai esineitä.

Vankeuslain 18 luvun 4 §:ää edeltäneessä rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain (RTL) 2 luvun 9 d §:ssä eristämistarkkailun edellytyksenä oli "perusteltua aihetta epäillä". Vankeuslakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 263/2004 vp) todetaan, ettei aiemmassa laissa oleviin edellytyksiin ehdoteta muutosta. RTL 2 luvun 9 d §:n esitöissä (HE 10/1998 vp) todetaan perustellun aiheen epäilyyn olevan esimerkiksi silloin, kun on saatu riittävän luotettava tieto siitä, että kyseinen vanki yrittää kuljettaa huumausaineita, aseita tai muita kiellettyjä esineitä tai aineita laitokseen. Esitöiden mukaan vankilassa epäily perustuu useimmiten saatuun vihjetietoon, jonka uskottavuus ja luotettavuus tulisi arvioida yksittäistapauksessa tiedon antajan luotettavuuden sekä tapauksesta ja vangista muuten saatujen tietojen perusteella kokonaisvaltaisesti.

Eristämiselle asetettu edellytys "perusteltua aihetta epäillä", kuten monet muutkin näyttökynnykset, tähtää siihen, että perusoikeutena suojattuun oikeushyvään, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, ei voida puuttua perusteetta tai riittämättömin perustein. Jos eristämisen edellytyksenä olevaa näyttökynnystä ei tulkita asianmukaisen tiukasti, henkilökohtaisen koskemattomuuden perustuslaissakin turvattu suoja vesittyy. Lainsoveltajan tulee siten aina harkita huolellisesti, mitä konkreettisia tosiseikkoja epäilyn tueksi on ja miten vahvoja ne ovat näyttöarvoltaan. Kussakin yksittäistapauksessa on myös tehtävä kokonaisarviointi.

Laillisuusvalvonnassa on vakiintuneesti katsottu, että pelkkä ylimalkainen tai yleiseen elämäkokemukseen perustuva epäily ei täytä edellytystä "perusteltua syytä epäillä", mikäli sen tueksi ei ole esittää sovellettavasta yksittäistapauksesta ilmeneviä konkreettisia tosiseikkoja.

Kantelijaa koskeva eristämistarkkailupäätös on perusteltu seuraavasti: "Tiedustelutiedon ja henkilökunnan havaintojen perusteella on perusteltua syytä epäillä, että – – yrittää tuoda perhetapaamisesta kehonsisäisesti vankilan sisälle luvattomia aineita / esineitä."

Olen ottanut eristämistarkkailun päätöksen perustelemiseen kantaa seuraavasti:

Laillisuusvalvontakäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että velvoite tehdä kirjallinen päätös edellyttää ainakin päätöksen pääasiaperusteiden kirjaamista. Havaintojeni mukaan perusteluna käytetään usein oikeusohjeen abstraktin sanamuodon toistamista, vaikka se ei riitä täyttämään velvoitetta perusteen kirjaamisesta.

Tosiasiallisten päätöspäätösten kirjaaminen on merkityksellistä ainakin seuraavista syistä. Perusteluilla on merkitystä viestinnän osapuolten oikeusturvan toteutumiseen sekä viranomais toimintaa kohtaan tunnetun yleisen luottamuksen kannalta. Perustelujen sisältämä informaatio mahdollistaa päätöksen lainmukaisuuden jälkikäteen arvioimisen. Tiedonsaaminen turvaa hyvän ja avoimen hallinnon toteutumista. Lisäksi perusteiden ilmoittamisvelvoite turvannee osaltaan myös viranomaisen itsekontrollia lisäämällä ainakin jonkinasteista ratkaisun oikeudellisen kestävyuden pohtimista.

Viime kädessä riittävän kirjaamisen velvoite sisältyy perustuslain 21 §:ssä turvattuun hyvän hallinnon vaatimukseen. Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti. Asianmukaiseen käsittelyyn kuuluu oikeus saada perusteltu päätös, mihin puolestaan kuuluu se, että päätöksen kaikki perustelut tuodaan julki. Perustelujen on oltava riittävän selkeitä, yksilöityjä ja ymmärrettäviä, jotta niistä selviää, mitkä kaikki seikat ovat johtaneet ratkaisuun. Periaate koskee kaikkea viranomais toimintaa. Perustelujen avulla voidaan myös myöhemmin arvioida, onko viranomainen käyttänyt harkintavaltansa laillisissa rajoissa.¹

Totean, että kantelijan tapauksessa on vaikea arvioida, miten perusteltua on ollut epäillä kantelijalla olevan kehon sisällä luvattomia aineita, koska päätöksen perustelut ovat niukat. Niissä olisi mielestäni voitu enemmän kuvailla vihjetiedon antajaa tai sitä, minkälaisia havaintoja henkilökunta on tehnyt, jotta asiassa on ollut perusteltua syytä epäillä. Perusteluista ei myöskään ilmene selvästi, epäilläänkö kehonsisäisiä aineita vai esineitä – vai molempia. Tällä tiedolla voi olla merkitystä myös terveydenhuollon ammattihenkilölle, joka arvioi eristämistarkkailuun sijoitetun terveydentilaa, tutkimisen kiireellisyyttä ja seurannan tarvetta.

Huolimatta edellä esitetystä kritiikistä perustelujen riittävyys osalta en voi kuitenkaan todeta, että päätöksen tehnyt rikosseuraamuskeskus olisi ylittänyt asiassa harkintavaltansa.

Kantelijan mukaan hänelle ei ole kerrottu tiedon lähdettä. Tähän ei ole otettu kantaa vankilan selvityksessä muuten kuin että kantelijalle on ilmoitettu eristämistarkkailun peruste. Minulle toimitetusta päätöksestä ei ilmene, onko päätös annettu tiedoksi kantelijalle. En pysty arvioimaan käytettävissä olevan selvityksen perusteella, olisiko kantelijalle voitu yksilöidä paremmin tiedon lähde, kuin mitä päätöksessä on tehty. Olen edellä kerrotussa ratkaisussa todennut tosiasia perusteiden kirjaamisen ja niiden salassapidon osalta seuraavaa:

Eräät vankeja koskevat päätökset saattavat joskus ainakin osittain perustua seikkoihin, joita ei päätöksentekijän näkemyksen mukaan voi ilmoittaa vangille. On kestävä ajatus, että ne päätöspäätökset, joita ei jostakin syystä katsota voivan esittää päätöksen kohteena olevalle vangille, voitaisiin jättää kokonaan kirjaamatta. Tällöin päätöksen lainmukaisuus ei ole jälkikäteen kontrolloitavissa. Perustuslain 21 §:n asettama oikeus oikeusturvaan tarkoittaa myös sitä, että toiminnan pitää olla valvottavissa, mikä edellyttää muun muassa päätöksien riittävä täsmällisyyttä. Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mukaan voinee joissakin tapauksissa olla mahdollista, että jopa vankia itseään koskevat tiedot, esimerkiksi eristämistarkkailupäätöksen perusteet, pidetään häneltä salassa. Päätöspäätökset tulee näissäkin tapauksissa kirjata. Tällöin sen ratkaiseminen, onko vangilla oikeus nähdä itseään koskevat tiedot, kuuluu viime kädessä tuomioistuimelle, edellä mainitun lain (Julkl.) mukaisesti.

Tosiasia perusteiden kirjaaminen päätökseen ei siis aina tarkoita sitä, että nekin tiedot, joiden osalta vankilan mielestä on tarve ja lainmukaiset edellytykset pitää ne salassa vangilta itseltään, tulisi antaa hänelle.

¹ OA:n päätös 14.8.2012, dnro 3857/4/10. Ratkaisu on julkaistu oikeusasiamiehen verkkosivuilla.

3.3

Tarkkailuhaalarin käyttö

3.3.1 Yleistä

Tarkkailuhaalareiden käytöstä eristämistarkkailussa on saatu lainvoimainen Kouvolan hovioikeuden ratkaisu 30.9.2009. Tuomioistuinratkaisussa on arvioitu asiaa rikosoikeudellisen vastuun lisäksi lähinnä siitä näkökulmasta, onko haalarin käyttäminen sellaista sallitun pakkokeinon kiellettyä laajentamista ja lain mukaisen eristämisen koventamista, joka loukkaa vangin ihmisarvoa. Hovioikeus on arvioinut asiaa myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan kannalta. Haalareiden käytölle ei ole katsottu olevan estettä.

Rikosprosessin asianomistajat ovat sittemmin saattaneet haalareiden käytön Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tutkittavaksi ja tietääkseni asian käsittely on edelleen siellä vireillä.

Vankeinhoitolaitoksen pääjohtaja on antanut 25.11.2009 päätöksen tarkkailuhaalareiden käytöstä eristämistarkkailun yhteydessä (10/331/2009). Päätöksen mukaan tarkkailuhaalareiden käyttöä jatketaan vankiloissa käytettäväksi eristämistarkkailun yhteydessä yksittäistapauksissa harkitusti ja tarpeen mukaisesti. Päätöksessä on edellytetty lisäksi laillisuuden noudattamiseksi huomioitavaksi päätöksestä lähemmin ilmeneviä seikkoja.

Olen ottanut omana aloitteena tutkittavaksi, onko tarkkailuhaalareiden käyttö voimassa olevan lain kannalta hyväksyttävää ja olisiko asiassa tarvetta lain täsmentämiselle.² Esitin käsityksenäni, että lainsäädäntö ei anna perusoikeusrajoitusten täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimusten kannalta hyväksyttävällä tavalla valtuutta haalareiden käyttöön. Jos haalareiden käyttöä halutaan jatkaa, olen pitänyt välttämättömänä, että lainsäätävä ottaa siihen kantaa.

Haalareiden käyttö on saamani tiedon mukaan lopetettu vankiloissa 15.3.2013. Oikeusministeriössä on parhaillaan valmisteltavana vankeuslakia ja tutkintavankeuslakia koskeva muutospaketti. Tätä koskevassa esitysluonnoksessa ehdotetaan nykyiseen vankeuslain eristämistarkkailua koskevaan säännökseen muutosta, mikä mahdollistaisi tarkkailun ja valvonnan teknisen apuvälineen lisäksi antamalla vangin käyttöön soveltuvan vaatetuksen. Olen antanut luonnoksesta lausunnon oikeusministeriölle.³ Olen esittänyt siinä käsityksenäni, että lakitekstistä ei ilmene riittävän täsmällisesti se, että muutoksella on tarkoitus hyväksyä tarkkailuhaalareiden käyttäminen eristämistarkkailussa.

3.3.2 Tarkkailuhaalarin käyttö kantelijan eristämistarkkailussa

Selvitys

Selvityksen mukaan kantelija on puettu tarkkailuhaalareihin välittömästi kun hänen eristämistarkkailustaan on tehty päätös. Tarkkailuhaalarit ovat olleet käytössä koko eristämistarkkailun ajan eli seitsemän päivää ja ne on selvityksen mukaan vaihdettu kolmesti. Kantelija on viety tarkkailuhaalareissa ja käsiraudoissa sairaalaan vankilan ulkopuolelle henkilönkatsastusta varten.

- - - vankilan selvityksessä todetaan, että vankilassa on tulkittu Rikosseuraamusviraston päätöstä tarkkailuhaalareiden käytöstä siten, että haalareita voidaan käyttää myös käytettäessä vankia henkilönkatsastuksessa ulkopuolella. Eristämistarkkailu on päätetty vasta henkilönkatsastuksen jälkeen. Tarkkailuhaalareiden päälle puetaan aina vangin siviilivaatteet, joten haalarit eivät selvityksen mukaan näy ulkopuolisille.

² OA:n päätös 31.12.2012, dnro 2011/2/10. Ratkaisu on julkaistu oikeusasiamiehen verkkosivuilla.

³ OA:n lausunto 31.10.2013, dnro 4184/5/13.

Rikosseuraamusesimiehen selvityksessä todetaan, että kantelijalla oli tarkkailuhaalarien päällä ulkoilutakki ja ulkoiluhousut. Haalarit olivat päällä mahdollisen vieraan esineen tai aineen hävittämisen estämiseksi. Lisäksi kantelijan kädet olivat raudoitettu käsiraudoilla kuljetuksen turvaamiseksi ja mahdollisen kehonsisäisen luvattoman aineen tai esineen hävittämisen estämiseksi. Käsiraudat poistettiin sairaalassa olon ajan.

Kannanotto

Nyt puheena oleva eristämistarkkailu on ajoittunut ajankohtaan, jolloin lainvoimainen tuomio tarkkailuhaalareiden käytöstä oli saatu ja Rikosseuraamusviraston ohjeistus haalareiden käytöstä annettu. Sen sijaan edellä kerrottu kannanottoni tarkkailuhaalareiden käytön hyväksyttävyydestä vankeuslain kannalta ei ole ollut vielä tiedossa. Tämän vuoksi arvioin tarkkailuhaalarien käyttöä nyt vankeinhoidon sisäisen määräyksen näkökulmasta, johon myös vankilan selvityksessä on tukeuduttu.

Tarkkailuhaalareiden käytöstä eristämistarkkailun yhteydessä annetussa Rikosseuraamusviraston päätöksessä todetaan muun muassa, että tarkkailuhaalarin käyttö on toissijainen vaihtoehto muihin tarkastuskeinoin nähden. Haalareita saadaan käyttää vain eristämistarkkailun yhteydessä. Ennen haalarin käyttöä on yksittäistapauksissa harkittava onko mahdollista käyttää lievempiä keinoja kehonsisäisen esineen toteamiseksi ja haltuun saamiseksi. Haalareiden käyttö on vasta toissijainen vaihtoehto.

Vankilan selvityksessä ei ole otettu erikseen kantaa siihen, onko kantelijan kohdalla harkittu muita lievempiä keinoja epäillyn kehonsisäisen esineen tai aineen toteamiseksi ja haltuun saamiseksi. Minun ei ole siten mahdollista arvioida, miten välttämätöntä on ollut käyttää haalareita kantelijan tarkkailussa. En voi kuitenkaan olla korostamatta sitä, että myös tämänkaltaisissa turvaamistoimenpiteissä tulee aina valita lievin mahdollinen keino.

3.3.3 Tarkkailuhaalarin käyttö henkilönkatsastukseen kuljetettaessa

Eristämistarkkailua koskevassa vankeuslain 18 luvun 4 §:ssä todetaan, että eristämistarkkailua koskevien edellytysten täytyessä vanki saadaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, jossa häntä ja kiellettyjen aineiden tai esineiden poistumista hänen kehostaan voidaan ympärivuorokautisesti tarkkailla teknisin apuvälinein tai muulla tavoin. Eduskuntakäsittelyn aikana säännöstä muutettiin siten, että siitä ilmenee mitä eristämistarkkailulla tarkoitetaan.

Eristämistarkkailussa on käytännössä kyse siitä, että vanki sijoitetaan asuinsellinsä sijaan kameravalvottuun selliin, jossa häntä voidaan tarkkailla teknisellä ja muulla valvonnalla ympärivuorokautisesti. Laissa ei oteta muilta osin kantaa eristämistarkkailun olosuhteisiin ja sen täytäntöönpanoon. Vankeuslain 18 luvun 9 §:n mukaan tarkemmat säännökset eristämistarkkailun täytäntöönpanosta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

Vankilan selvityksessä on perusteltu tarkkailuhaalarin käyttöä kuljetuksen aikana sillä, että kantelija on ollut eristämistarkkailussa myös sen ajan, jolloin häntä on käytetty vankilan ulkopuolella henkilönkatsastuksessa. Selvityksen mukaan vankila on tulkinnut tarkkailuhaalareista annettua Rikosseuraamusviraston päätöstä niin, että haalareita voidaan käyttää myös kuljetuksen aikana.

Ensinnäkin totean, että vankilan ulkopuolella tapahtuva eristämistarkkailu ei mielestäni vastaa sitä, mitä lainsäätäjä on tarkoittanut eristämistarkkailulla eli että tarkkailu tapahtuu sellissä. Jos eristämistarkkailua käytetään myös vankilan ulkopuolella, tulisi siitä mielestäni olla selkeä säännös vankeuslaissa. Katson, että voimassa olevasta vankeuslaista tai sen perusteluista ei saa tukea vankilan menettelylle.

Toiseksi en pysty näkemään, miten Rikosseuraamusviraston päätöstä olisi mahdollista tulkita siten, että sen perusteella tarkkailuhaalareita voidaan käyttää myös silloin kun vankia käytetään henkilönkatsastuksessa vankilan ulkopuolella. Joka tapauksessa – huolimatta siitä, miten päätöstä olisi tulkittava – katson, että tarkkailuhaalarien käyttö kuljetettaessa henkilönkatsastukseen ei ole ollut vankeuslain mukainen menettely. Lisäksi tarkkailuhaalarien käyttö ei ole ollut tarpeellista saati välttämätöntä ja suhteellisuusvaatimuksen mukaista, kun kuljetettavan vangin kädet ovat jo kahlehdittu käsiraudoilla.

Tilanteessa olisi ollut käytettävissä myös lainmukainen menettely. Käsirautojen käyttö on sallittua vankeuslain 18 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan, jos se on välttämätöntä henkilönkatsastuksen turvaamiseksi. Sitominen on lopetettava kuitenkin, jos se on välttämätöntä lääketieteellisen toimenpiteen suorittamiseksi. Selvityksen mukaan näin on myös menetelty.

3.4

Ilmoitus eristämistarkkailusta terveydenhuollolle ja vangin tutkiminen

3.4.1 Yleistä

Vankeuslain 18 luvun 4 §:n mukaan eristämistarkkailuun sijoittamisesta on viipymättä ilmoitettava terveydenhuollon ammattihenkilölle. Lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön tulee mahdollisimman pian tutkia vangin terveydentila.

Vankeuslain alkuperäisessä säännöksessä edellä todettu ilmoitus tuli tehdä viipymättä terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvalla virkamiehelle. Lääkärin tai muun terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvan virkamiehen tuli tämän jälkeen mahdollisimman pian tutkia vangin terveydentila. Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksiköllä ei ole päivitysjärjestelmää, minkä vuoksi ilmoituksen tekeminen ja vangin tutkiminen voi viivästyä. Säännöksen sanamuoto ei mahdollistanut sitä, että ilmoitus tehtäisiin ulkopuoliselle terveydenhuollon ammattihenkilölle eikä sitä, että tällainen henkilö tutkisi vangin terveydentilan. Otin tämän ongelman esille erääseen kanteluun antamassani ratkaisussa.⁴

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö teki tämän jälkeen oikeusministeriölle ehdotuksen lainsäädännön muuttamiseksi siten, että pykälissä tarkoitettu ilmoitus voitaisiin tehdä myös muulle kuin Rikosseuraamuslaitoksen omaan terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluvalla henkilölle ja että tällainen henkilö voisi myös tutkia vangin. Rikosseuraamuslaitos asetti lisäksi vuonna 2010 työryhmän selvittämään, miten laissa edellytetty viipymättä tapahtuva ilmoittaminen ja vangin mahdollisimman pian tapahtuva terveydentilan tutkiminen järjestetään siten, että tarkkailuun ja eristämistarkkailuun sijoitettujen vankien turvallisuus taataan. Työryhmä ehdotti, että Psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikkö toimisi päivitystävänä yksikkönä ja ottaisi vastaan virka-ajan ulkopuolella ja viikonloppuna tehtävät ilmoitukset. Jos vangin terveydentila vaatii eikä vankilan omaa terveydenhuoltohenkilöstöä ole paikalla tarkastamassa vangin terveydentilaa, vanki vietäisiin virka-ajan ulkopuolella ja viikonloppuisin vankilan ulkopuolelle hoitoon. Järjestelmä otettiin käyttöön kesäkuussa 2010.

Edellä kerrotusta päivitysjärjestelmästä huolimatta menettelyn joustavoittamiseksi esitettiin eristämistä ja eristämistarkkailua koskevia pykäläiä muutettavaksi niin, että ilmoitus voitaisiin tehdä myös muulle kuin Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltohenkilökunnalle ja että myös vangin tutkimisen voisi tehdä muu kuin alan omaan henkilökuntaan kuuluva terveydenhuollon ammattihenkilö. Lakimuutoksen perusteluissa⁵ on nimenomaisesti korostettu menettelyn viivytyksettömyyttä:

4 Apulaisoikeusasiamiehen päätös 25.2.2009, dnro 133/4/08. Ratkaisu on julkaistu oikeusasiamiehen verkkosivuilla.

5 HE 29/2010 vp

Jotta menettely tapahtuisi viivytyksettä, kuten pykälien sanamuoto ja eduskunnan apulaisoikeusasiamies päätöksessään edellyttävät, on välttämätöntä, ettei mahdollisuutta vangin terveydentilan tutkimiseen rajoiteta nykyiseen tapaan vain Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluviin virkamiehiin.

3.4.2 Selvitys

Terveydenhuoltoyksikön selvityksessä viitataan kantelijaa koskeviin potilasasiakirjamerkintöihin, joiden mukaan lauantaina eristämistilanteessa vankilasta oli soitettu tavanomaisen käytännön mukaan Turun psykiatriseen vankisairaalaan, jossa sairaanhoitaja on arvioinut, ettei eristämistarkkailulle ole terveydellistä estettä. Viikonlopun jälkeen - - - vankilan sairaanhoitaja on käynyt tarkastamassa kantelijan terveydentilan.

3.4.3 Kannanotto

Totean ensinnäkin, että vallitseva käytäntö, jossa ilmoitus tehdään virka-ajan ulkopuolella ja viikonloppuisin Psykiatriselle vankisairaalalle, on käsitykseni mukaan turvannut vankeuslaissa edellytetyn viipymättä ilmoittamisen. Laki kuitenkin edellyttää lisäksi, että vangin terveydentila *tutkitaan* mahdollisimman pian ilmoituksen vastaanottamisen jälkeen. Olen edellä kerrotussa eristettyjen vankien terveydentilan arviointia ja turvaamista koskevassa päätöksessäni todennut tältä osin seuraavaa:

Eristämistarkkailuun sijoittamisesta terveydenhuoltohenkilöstölle ilmoittaminen ei ole itsetarkoituksellista. Viivytyksettömän ilmoituksen tekemien tarkoituksena on turvata vankien perustuslain 7 §:ään perustuvaa oikeutta turvallisuuteen. Viranomaisten velvollisuutena on huolehtia siitä, että olosuhteet myös eristämistarkkailussa ovat turvalliset. Eristämistarkkailun kohdalla turvallisuudesta huolehtiminen on korostetun tärkeää, koska usein toimenpiteen perusteena on juuri epäily siitä, että vangilla on kehossaan kiellettyjä aineita kuten huumausaineita.

Kyse ei ole siis vain ilmoituksen tekemisen viivytyksettömyydestä, vaan siitä, että vangin terveydentila myös tosiasiasa tarkastetaan terveydenhuollon ammattihenkilön toimesta riittävän nopeasti.

Rikosseuraamusvirasto totesi, että vankeuslakia edeltänyt rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 9d § sisälsi pitkälti vankeuslain 18 luvun 4 §:n 3 momenttia vastaavan säännöksen eristämistarkkailusta. Mainitun 9d §:n 3 momentin mukaan lääkärin tuli mahdollisimman pian tutkia, voiko vangin eristämisestä aiheutua vaaraa tämän terveydelle. Eristetyn terveydentilaa on muutoinkin tarkoin seurattava. Säännöstä koskevassa hallituksen esityksessä HE 10/1998 katsottiin, että

"huumausaineiden kehon sisäinen kuljetus aiheuttaa huomattavan terveydellisen vaaran vangille. Tämän vuoksi säännöksessä ehdotetaan, että lääkärin tulisi tutkia mahdollisimman pian kuljettamisesta epäillyn vangin terveydentila. Eristettyä tulisi muutoinkin seurata koko eristämisaajan vuorokauden ympäri, esimerkiksi kameralla tai ikkunan läpi ja käymällä säännöllisin väliajoin vankia tapaamassa." – –

Vankeinhoitolaitoksen johtava ylilääkäri katsoi, että ilmoituksen saatuaan terveydenhuollon ammattihenkilöllä on harkintavalta arvioida, kuinka nopeasti vangin tutkimus on suoritettava. Puhelimesta tehty arviointi ei riitä tutkimukseksi, vaan vanki on tutkittava paikan päällä. Terveydenhuollon ammattihenkilön arvion mukaisesti tutkimus voidaan siirtää seuraavaan päivään, mutta tutkimuksen tekemistä ei ole lausunnon mukaan asianmukaista siirtää tämän pidemmälle.

Edellä kerrotussa tapauksessa oli kyse ilmoituksen viipymisestä, minkä vuoksi en ottanut erikseen kantaa siihen, missä ajassa tutkimus oli tehtävä eli milloin laissa edellytetty ”mahdollisimman pian” täyttyy. Kun otetaan vielä huomioon edellä hallituksen esityksessä todettu huumausaineiden kehon sisäisen kuljetuksen vangille aiheuttamasta huomattavasta terveydellisestä vaarasta, voidaan mielestäni perustellusti epäillä, voidaanko sellaisissa tapauksissa tarkastusta jättää edes seuraavaan päivään.

Tiedossani ei ole, miten ilmoittamisjärjestelmä on toiminut ja miten monessa tapauksessa on jouduttu turvautumaan ulkopuoliseen hoitoon. Työryhmän on ollut tarkoitus seurata järjestelmän toimivuutta ensimmäisen kerran syyskuussa 2010, mutta tiedossani ei ole, onko näin tapahtunut. En pidä tarkoituksenmukaisena käsitellä asiaa tässä yhteydessä enemmälti. Otan asian esille myöhemmin sopivalla katsomallani tavalla.

Kantelijan tapauksessa eristämistarkkailusta ilmoittaminen ja vangin tutkiminen ovat siis tapahtuneet edelleen voimassa olevan ohjeistuksen mukaan. Ilmoitus on tehty vankeuslain mukaisesti eli viipymättä. Koska ajankohta on ollut sellainen, ettei vankilan oma terveydenhuoltohenkilökunta ole ollut paikalla, on ilmoitus tehty Psykiatrisen vankisairaalan hoitajalle. Käsitykseni mukaan hoitajalla on ollut käytettävissään kantelijasta tehdyt aiemmat potilasasiakirjamerkinnot hänen tehdessään arviota tämän terveydentilasta. Tällä on oleellinen merkitys, koska hoitaja ei ole tuntenut potilasta eikä valvontahenkilökunta pysty antamaan kaikkea mahdollisesti asiaan vaikuttavaa tietoa, koska heillä ei ole oikeutta vangin terveystietoihin.

Potilasasiakirjoihin kirjatun mukaan Psykiatrisen vankisairaalan hoitaja ei ole todennut terveydellistä estettä kantelijan eristämiseksi. Minulle toimitetut potilasasiakirjamerkinnot alkavat tästä arvioinnista, minkä vuoksi en voi ottaa kantaa, onko kantelijaa koskevissa aiemmissä merkinnöissä sellaista, millä olisi voinut olla vaikutusta asiassa. Hoitajan merkinnät ovat niukat, eikä niissä ole viitattu kantelijan aiempaan terveydentilaan. Minulla ei ole kuitenkaan laillisuusvalvojana aihetta epäillä hoitajan arviota tältä osin. Viittaan kuitenkin edellä todettuun siitä, että huumausaineiden kehon sisäinen kuljetus aiheuttaa huomattavan terveydellisen vaaran vangille. Kantelijan mukaan hänellä on epäilty huumepakettia. Eristämistarkkailusta tehdyn päätöksen perustelut ovat tältä osin niukat, eikä niistä ilmene, mitä kantelijalla on epäilty olevan kehossaan.

Hoitaja on arvioinut, ettei kantelijaa ole tarvetta toimittaa tutkittavaksi vankilan ulkopuolelle ja että tutkimuksen voi tehdä vankilan hoitaja maanantaina. Hoitaja on lisäksi kirjannut, että kantelijan voinnin seuranta tuli toteuttaa tehostetusti epäillyn vierasesineen mahdollisen spontaanin imeytymisen vuoksi. Kantelija on tutkittu ensimmäisen kerran siis maanantaina. Viittaan edellä toteamaani siitä, että tutkinta ei ole mielestäni tapahtunut siinä ajassa, kuin vankeuslaissa on edellytetty. Tämä ei ole kuitenkaan ollut yksittäisen terveydenhuollon ammattihenkilön laiminlyönti vaan menettely on perustunut voimassa olleeseen ohjeistukseen. Tämän vuoksi saatan tämän käsitykseni Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön ja terveydenhuoltoyksikön tietoon ja esitän niiden harkittavaksi, olisiko ohjeistusta syytä tarkentaa.

Totean lisäksi, että minulle toimitetusta eristämistarkkailua koskevista valvontapuolen asiakirjoista ei ilmene ajankohtaa, jolloin terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluva on ensimmäisen kerran tutkinut tarkkailuun sijoitetun terveydentilan. Tätä kuitenkin edellytetään vankeudesta annetun valtioneuvoston asetuksen 62 §:ssä.

3.5

Terveydenhuollon menettely eristämistarkkailun aikana

3.5.1 Selvitys

Alueylilääkärin selvityksen mukaan - - - vankilan sairaanhoitajat ovat viikonlopun jälkeen käyneet tarkastamassa kantelijan terveydentilan päivittäin. Kantelija on valittanut ummetusta sekä pyytänyt ulostuslääkettä ja käyttämistä röntgentutkimuksessa. Hoitajien havainnoimana kantelijan vointi on ollut hyvä. Alueylilääkäri kävi itse tapaamassa kantelijaa keskiviikkona - - -. Hän totesi kantelijan yleisiltään hyväkuntoiseksi, mutta hieman väsyneeksi. Tutkimuksen aikana tehtyjen havaintojen perusteella alueylilääkäri ei todennut viitteitä kivuliaisuuteen eikä lääketieteellistä syytä röntgentutkimukseen. Kantelijaa ohjattiin liikkumaan sellissä ja keittiöltä tilattiin luumuja suolen toimintaa parantamaan.

Osastonhoitajan mukaan eristyksen purkamisen jälkeen - - - on konsultoitu lääkäriä ja aloitettu lääkärin määräämä ulostuslääkitys.

Vankilan selvityksessä on todettu, että vankilan johtaja ei ole kieltänyt antamasta eristämistarkkailuun sijoitetuille vangeille ulostuslääkettä, kuten kantelija on väittänyt hoitajan hänelle sanoneen. Puheena olevalta hoitajalta ei ole toimitettu selvitystä.

Kantelijasta tehtyjen potilasasiakirjamerkintöjen mukaan kantelija on pyytänyt hoitajalta ulostuslääkettä maanantaina - - -. Hoitaja on merkinnyt, ettei sitä voida ”tässä tilanteessa” antaa. Merkintöjen mukaan kantelija on ensimmäisen kerran valittanut hoitajalle vatsakivuista ja vaikeudesta virtsata keskiviikkona. Hän on ilmoittanut haluavansa lääkäriin ja röntgentutkimukseen. Kantelija on päässyt samana päivänä vankilan lääkärin vastaanotolle voinnin tarkastukseen. Lääkäri on määrännyt tilattavaksi luumuja, jotta kantelijan suoli saataisiin toimimaan. Merkintöjen mukaan kantelijalle on toimitettu vielä saman päivän aikana luumuja. Sitä ei kuitenkaan ilmene, onko kantelija niitä syönyt. Hän ei kuitenkaan ole ulostanut niiden seitsemän päivän aikana, jolloin häntä on pidetty eristämistarkkailussa. Viimeinen käytettävissäni oleva merkintä on - - - eli eristämistarkkailun viimeiseltä päivältä, jolloin kantelijalle on toimitettu ulostuslääkettä. Merkinnoista ei ilmene, että hoitaja olisi käynyt katsomassa kantelijaa tämän palattua henkilönkatsastuksesta ja eristämistarkkailun päätyttyä.

3.5.2 Kannanotto

Vakiintuneina pidettävien vankeinhoidon kansainvälisoikeudellisten periaatteiden⁶ mukaan vankilan terveydenhuollon henkilökunnan ei pidä osallistua minkäänlaisiin kurin ja järjestyksen ylläpidon tehtäviin. Sen sijaan terveydenhuollon työntekijöiden tulee hoitaa esimerkiksi yksinäisyyden suljetun vangin terveyttä.

Olen eräissä toisessa asiassa ottanut kantaa ulostuslääkkeen antamiseen eristämistarkkailun yhteydessä seuraavasti:

Vankilasta saadun selvityksen mukaan – – vankilassa vangeille ei anneta eristyksen aikana suolen toimintaa nopeuttavia ulostuslääkkeitä, jotta mahdolliset huumausainepakkaukset eivät hajoaisi elimistössä. Käytäntö perustuu vankilan lääkärin suulliseen ohjeeseen. Myös vankeinhoitolaitoksen ylilääkärin – – mukaan etenkin suolen toimintaa kiihdyttävät ulostuslääkkeet voivat edesauttaa mahdollisen huumausainepakkauksen rikkoutumista.

⁶ Ks. esim. Yhdistyneiden kansakuntien hyväksymien vankeinhoidon vähimmäissääntöjen soveltamisoppaaksi tarkoitettu julkaisu Vähimmäissääntöjen soveltaminen – Hyvän vankeinhoidon käsikirja (vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/97, s. 57, 89).

Minulla ei sinänsä laillisuusvalvojana ole huomautettavaa vankilan terveydenhoitohenkilökunnan lausunnossa esitettyihin perusteisiin nojautuvasta käytännöstä. Terveydenhoitohenkilökunnan tehtävänä on huolehtia vankien terveydestä. Terveydenhoitohenkilökunnan osallistuminen tässä tarkoitettuun eristämiseen kirjoituksessanne esitetyllä tavalla, vaikka se perustuisi vangin nimenomaiseen pyyntöön, ei mielestäni ole myöskään täysin ongelmaton, erityisesti jos siihen ei liity lääketieteellisesti perusteltuja näkökohtia.⁷

Alueyllilääkärin mukaan lääkehoitoon ja radiologisiin tutkimuksiin liittyvät päätökset ovat olleet hoidollisin perustein tehtyjä hoitopäätöksiä, joissa on huomioitu kantelijan terveydentila. Yhdyn tähän näkemykseen. Alueyllilääkärin mukaan hän ei ole todennut tekemänsä kliinisen tutkimuksen perusteella aihetta lähettää kantelijaa radiologiseen tutkimukseen. Totean, että lääkärin tulee välttää aiheettomia tutkimuksia. Selvityksen perusteella en voi todeta, että alueyllilääkäri olisi menetellyt virheellisesti. Kantelijan vatsan toimimattomuuteen on reagoitu hankkimalla hänelle luumuja.

Kaiken käytettävissäni olevan selvityksen perusteella en voi todeta - - - vankilan terveydenhuollon menettelyssä kantelijan hoidossa epäasianmukaisuutta. Kantelijan arvosteluun siitä, että hänen vointiaan ei ole enää kysytty sen jälkeen kun eristämistarkkailu on päättynyt, en pysty ottamaan kantaa. Minulle toimitetut potilasasiakirjat päättyvät eristämistarkkailun lopettamispäivään. Niistä ei siten ilmene, miten kantelijan tilaa ja suolen toiminnan alkamista on seurattu sen jälkeen kun kantelijalle on toimitettu lääkärin määräämä lääkitys hoito-ohjeineen. Kantelijan kohdalla on mielestäni ollut perusteltua seurata lääkityksen vaikutusta.

3.6

Muut kantelussa esitetyt asiat

Siltä osin kuin kantelu koskee tarkkailuhaalarin epämukavuutta, rikosseuraamusesimiehen saatavuutta ja mahdollisuutta tehdä rikosilmoitus, viittaan asiassa saatuun - - - vankilan selvitykseen. Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katson, että tältä osin asiassa ei ole ilmennyt aihetta epäillä virheellistä menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

4

TOIMENPITEET

Saatan - - - vankilan tietoon seuraavat käsitykseni:

- eristämistarkkailua koskevan päätöksen perusteleminen (kohta 3.2.2)
- tarkkailuhaalarin käyttö henkilönkatsastukseen kuljetettaessa (kohta 3.3.3)
- eristämistarkkailua koskevien kirjausten puutteellisuus (kohta 3.4.3)

Tässä tarkoituksessa lähetän - - - vankilan johtajalle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan edellä kohdassa 3.4.3 esittämäni käsityksen eristämistarkkailuun siirretyn vangin tutkimisesta ja asiaan liittyvän esitykseni ohjeistuksen tarkentamisesta Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön ja terveydenhuoltoyksikön tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän niille jäljennöksen tästä päätöksestäni. Pyydän keskushallintoyksikköä ilmoittamaan minulle 30.5.2014 mennessä, mihin toimenpiteisiin asia on mahdollisesti antanut aihetta.

⁷ Apulaisoikeusasiamiehen päätös 16.5.2007, dnro 2874/4/05. Ratkaisua ei ole julkaistu.

LIITE

Päätökseen dnro 344/4/12 liittyvät keskeiset oikeusohjeet

Eristämistarkkailua koskevat oikeusohjeet

Suomen perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (1 mom). Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti (2 mom). Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla (3mom).

Myös Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa (esim. Euroopan ihmisoikeussopimus, 3 §) on ilmaistu ehdoton kielto kohdella ketään hänen ihmisarvoaan loukkaavasti ja halventavasti.

Vankeuslain 1 luvun 3 §:ssä todetaan, että vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta.

Vankeuslain 18 luvussa säädetään eristämistarkkailusta seuraavaa.

4 §

Eristämistarkkailu

Jos on perusteltua syytä epäillä, että vangilla vankilassa tai sinne tullessaan on kehossaan 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja kiellettyjä aineita tai esineitä, hänet saadaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, jossa häntä ja kiellettyjen aineiden tai esineiden poistumista hänen kehostaan voidaan ympärivuorokautisesti tarkkailla teknisin apu-välinein tai muulla tavoin.

Eristämistarkkailua saadaan jatkaa, kunnes kielletyt aineet tai esineet ovat poistuneet vangin elimistöstä tai kunnes eristämiseen ei enää muuten ole syytä. Eristämistarkkailu ei saa kuitenkaan kestää yli seitsemää vuorokautta. Jos eristämistarkkailusta aiheutuu vaaraa vangin terveydelle, eristäminen on keskeytettävä. Jos vangin kehossa on henkilönlkatsastuksessa havaittu 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, eristämistarkkailua saadaan jatkaa seitsemän vuorokauden enimmäisajan jälkeenkin, kuitenkin enintään seitsemän vuorokautta.

Eristämistarkkailuun sijoittamisesta on viipymättä ilmoitettava terveydenhuollon ammattihenkilölle. Lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön tulee mahdollisimman pian tutkia vangin terveydentila. Vankia on tarkoin seurattava teknisellä valvonnalla ja muulla tavoin. (17.6.2011/735)

7 §

Menettelysäännökset

Päätös vangin eristämistarkkailuun sijoittamisesta ja erillään pitämisestä on tehtävä kirjallisesti. Erillään pitämistä koskevaa päätöstä tehtäessä vankia on kuultava. Vangille on ilmoitettava toimenpiteen perusteet.

Kun päätetään 2 §:n 1 momentin 2 tai 3 kohdassa tarkoitettu sitomisesta, voimankäyttövälineen käytöstä taikka eristämistarkkailuun sijoittamisesta, toimenpiteen syy ja kesto on kirjattava.

8 § Päätösvalta

Sitomisesta päättää valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virka-mies. Tarkkailuun sijoittamisesta ja eristämistarkkailusta päättää turvallisuudesta vastaava virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies. Vangin erillään pitämisestä päättää vankilan johtaja.

Vankeudesta annetussa valtioneuvoston asetuksessa säädetään eristämistarkkailusta seuraavaa.

62 § Eristämistarkkailu

Eristämistarkkailusta on kirjattava:

- 1) vangin henkilötiedot;
- 2) eristämistarkkailun peruste;
- 3) täytäntöönpanopaikka;
- 4) päätöksen tekijä ja hänen virka-asemansa;
- 5) valvontatapa;
- 6) eristämistarkkailun alkamis- ja päättymisajankohta;
- 7) ajankohta, jona sijoittamisesta on tehty terveydenhuoltohenkilökunnalle ilmoitus;
- 8) ajankohta, jona lääkäri tai muu terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluva on tutkinut tarkkailuun sijoitetun terveydentilan;
- 9) se, miten vangin terveydentilaa on seurattu; sekä
- 10) tehdyt havainnot tai löydöt.

Jos eristämistarkkailua jatketaan yli seitsemän vuorokautta, päätös ja sen perusteet sekä henkilönkatsastuksessa ilmenneet seikat on kirjattava.

Eristämistarkkailuun sijoittamista ja sen jatkamista koskevan päätöksen tehnyt virkamies ja tarkkailun täytäntöönpanosta vastaava virkamies vahvistavat kirjaukset allekirjoituksellaan.

Henkilönkatsastusta koskevat oikeusohjeet

Henkilönkatsastuksen edellytyksistä säädetään vankeuslain 16 luvussa seuraavaa.

6 § Henkilönkatsastus

Vangille voidaan tehdä rikoksen selvittämiseksi henkilönkatsastus, jos vankia todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, tai huumausaineen käyttörikoksesta.

Henkilönkatsastus käsittää kehon tarkastamisen, näytteen ottamisen tai muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen.

Lääketieteellistä asiantuntemusta vaativan toimenpiteen saa suorittaa ainoastaan lääkäri.

Terveydenhuoltoa koskevat oikeusohjeet

Perustuslaki

Perustuslain 19 §:n mukaan julkisen vallan tulee lailla turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut.

Vankeuslaki (767/2005)

Vankeuslain 10 luvun 1 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitoksen on järjestettävä tai muutoin turvattava vangin lääketieteellisten tarpeiden mukainen terveyden- ja sairaanhoito sekä lääkinnällinen kuntoutus. Terveyden- ja sairaanhoidon järjestämisessä noudatetaan, mitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa, terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa, mielenterveyslaissa, tartuntatautilaissa ja työterveyshuoltolaissa säädetään. Saman luvun 2 §:ssä todetaan, että jos sairasta tai vammautunutta vankia ei voida asianmukaisesti hoitaa tai tutkia vankilassa, hänet on lähetettävä tarpeellisen valvonnan alaisena tilapäisesti vankilan ulkopuolelle hoitoon tai tutkimukseen.

Lain 10 luvun 7 §:n mukaan vangin lääketieteellisten tarpeiden mukainen terveydenhoito, sairaanhoito ja lääkinnällinen kuntoutus maksetaan valtion varoista. Valtion maksuvelvollisuus edellyttää, että vankilan ulkopuolella järjestettävä tutkimus tai annettava hoito on Rikosseuraamuslaitoksen lääkärin osoittamaa tai hyväksymää. Saman luvun 8 §:n mukaan vangilla on oikeus Rikosseuraamuslaitoksen lääkärin luvalla omalla kustannuksellaan saada lääkitystä, tutkimusta ja muuta terveydenhuoltoa vankilassa.

Lain 10 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan vangin lääkityksestä, lääkkeiden hallussapidosta, tutkimuksesta ja muusta terveydenhuollosta vankilassa päättää Rikosseuraamuslaitoksen lääkäri. Hammahuollosta päättää hammaslääkäri. Saman luvun 10 §:n 2 momentin mukaan vankilan johtaja päättää, kuultuaan mahdollisuuksien mukaan lääkäriä, lähettämisestä 2 §:ssä tarkoitettuun hoitoon tai tutkimukseen.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annettu laki (jäljempänä potilaslaki, 785/1992)

Potilaslain 3 §:n 1 momentin mukaan jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä.

Potilaslain 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon, ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Laadultaan hyvällä hoidolla tarkoitetaan tässä yhteydessä lääketieteellisesti perusteltua hoitoa, joka tapahtuu oikea-aikaisesti ja oikeassa paikassa.

Potilaslain 6 §:n mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Tämä merkitsee sitä, että hoitoon tulee olla potilaan suostumus ja hänellä on oikeus kieltäytyä tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, jolloin häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Potilas ei kuitenkaan voi yksin päättää esimerkiksi hänelle annettavasta hoidosta, vaan viime kädessä tutkimuksista ja hoidosta päättää terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 22 §:n perusteella lääkäri. Lääketieteellisen hoidon tarpeen arvioi siten viime kädessä lääkäri yksilökohtaisesti kussakin tilanteessa.

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettu laki (559/1994)

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä tulee olla terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimyksiensä lievittäminen. Hänen on sovellettava ammattitoiminnassaan yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Ammattihenkilön tulee tasapuolisesti ottaa huomioon ammattitoiminnasta potilaalle koituvat hyödyt ja sen mahdolliset haitat sekä mitä potilaan oikeuksista säädetään.

Lain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta.